

The Evolution of the Palestinian Cause Concept

Hamidreza Akbari*

Abstract

The Palestinian issue is a complex yet central concern in the Islamic world and one of the most critical unresolved political, security, and social challenges in contemporary history. Despite enduring persistence and resistance, the Palestinian people have suffered the occupation of their land, plunder, persecution, and continuous violation of their natural and human rights due to colonial projects, global powers' interference, and the strategic weaknesses of the Islamic and Arab world. Many Palestinians remain refugees, displaced, and stateless. The establishment of the Israeli state has perpetuated a philosophy of occupation, violence, and crisis in Palestinian territories. Achieving peace, justice, and a dignified future for Palestinians, based on their national identity, requires a solution encompassing their fundamental and legitimate rights. Understanding the Palestinian cause—as a symbol of Palestinian national and international identity—and examining its conceptual and practical evolution is essential for devising a fair resolution. This study aims to analyze the semantic evolution of the Palestinian cause at local, regional, and international levels through critical metaphor analysis, connecting its historical roots to the present and future.

Keywords: Palestinian Cause, Resistance, Occupation, Displacement, Identity, Critical Metaphor Analysis.

* Assistant Professor, Institute for Political Studies and International Relations, Institute for Humanities and Cultural Studies, akbari.ir2012@yahoo.com

Date received: 12/12/2024, Date of acceptance: 09/03/2025

Introduction

The Palestinian cause, as one of the most enduring and complex issues of the modern era, holds significant implications for political, social, and religious discourses worldwide. Rooted in colonial interference and strategic weaknesses within the Islamic world, this issue transcends local boundaries, impacting regional and global dynamics. The establishment of Israel in 1948 catalyzed systematic challenges, such as land occupation, identity erosion, and displacement, necessitating a multidimensional analysis to uncover pathways toward justice and stability.

Materials & Methods

This research employs critical metaphor analysis (CMA) to explore the semantic and ideological transformations of the Palestinian cause. CMA enables a nuanced understanding of the embedded ideologies and worldviews reflected in discourses at three levels: local, regional, and international. The methodological framework involves identifying, interpreting, and explaining metaphors that shape perceptions and policies surrounding the Palestinian issue.

Discussions and Results

The findings reveal a dynamic evolution in the concept of the Palestinian cause. Locally, it manifests as resistance and identity preservation. Regionally, it symbolizes broader Arab and Islamic unity against colonial and Zionist expansion. Internationally, the cause reflects broader struggles for justice, human rights, and anti-colonial movements. These interconnected dimensions highlight the Palestinian cause as a fluid and adaptive narrative responding to changing geopolitical and socio-cultural landscapes.

Analyzing the Palestinian cause through CMA provides critical insights into its role as a cultural and political metaphor. The concept serves as a unifying symbol for diverse struggles, from anti-imperialist movements to human rights advocacy. However, its evolution also underscores challenges, including ideological fragmentation and external interference, which complicate achieving a cohesive resolution.

Conclusion

The Palestinian cause represents more than a localized struggle; it is a testament to resilience, identity, and the universal quest for justice. Understanding its

3 Abstract

multifaceted nature and evolving semantics is crucial for fostering informed dialogue and sustainable solutions. This study underscores the importance of interdisciplinary approaches in addressing such deeply rooted and complex issues.

Bibliography

- Albudeiri, Mousa. (1995). "Palestinians Between National and Religious Identity," *Palestinian Studies Journal*, Issue 21, Winter 1995. [in Persian]
- Abu Fakhr, Saqr. (2022). *Transformations of Palestinian Elite: Reflections on History and Identity*, Beirut: The Arab Foundation for Studies and Publishing. [in Persian]
- Abu Hanieh, Halimeh. (2016). "Stages of Identity Formation Among Palestinians," *Palestinian Affairs*, Palestinian Liberation Organization - Research Center, Palestine, Issue 265. [in Persian]
- Al-Sharif, Maher. (2003). "The Palestinian Question in Arab Historical Writings: Is There a Need for a New History?," *Palestinian Studies Journal*, Vol. 14, Issue 55. [in Persian]
- United Nations. *The Origins and Development of the Palestine Problem Part V (1989-2000)*, Published by the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People.
- 20 Quotes by the Supreme Leader About Palestine: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45701>. [in Persian]
- The Palestinian Issue Program*, International Network for the Palestinian Issue, <https://ardd-jo.org>.
- "Aspects and Dimensions of the Arab-Israeli Conflict," <https://www.aljazeera.net/2004/10/03/>.
- Speech by Yasser Arafat, Chairman of the PLO Executive Committee and Commander of the Palestinian Revolution Forces at the UN General Assembly, Special Session on the Palestinian Question, 13/12/1988, Geneva: <https://www.palestine-studies.org/ar/node/1652211>. [in Persian]
- Said, Edward. (1980). *The Question of Palestine and American Society*, Lebanon, Beirut: Institute for Palestine Studies.
- Sefataj, Majid. *Palestine Encyclopedia*, Tehran: Office of Islamic Culture Publications, 2007, Vol. 3. [in Persian]
- Abdulsamad, Ziyad. (September 3, 2022). "The Impact of Regional and International Developments on the Palestinian Issue," <https://www.annd.org/ar/publications/details>. [in Persian]
- Ajweh, Ibrahim. (April 22, 2010). "Palestinian National Identity Between Strengthening and Dismantling," <https://www.aljazeera.net/opinions/2010/4/22>. [in Persian]
- Ghayth, Hatem. (2017). "The Question of Palestine and the Problematic of History," <https://www.aljazeera.net/blogs/2017/7/26>. [in Persian]
- UN General Assembly Resolution 181: <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/PDF/NR003888.pdf?OpenElement>.

"From River to Sea: How It Challenges the Foundations of American Politics," <https://www.aljazeera.net/politics/2023/11/25>.

Official Website of the Palestinian Liberation Organization: <https://www.plo.ps/ar>.

The Palestinian Legislation and Court Rulings Encyclopedia: <https://maqam.najah.edu/legislation/11/>.

Hamas Charter: <https://www.palquest.org/ar/historictext/9672>.

The Question of Palestine and the General Assembly: <https://www.un.org/unispal/data-collection/general-assembly/>.

"What is the Palestinian Cause?" <https://www.palestinechronicle.com/what-is-the-palestinian-cause/>.

Gilroy, Paul. (1993). *The Black Atlantic*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, pp. 1-40.

Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.

سیر تحول در مفهوم آرمان فلسطین

حمیدرضا اکبری*

چکیده

مسئله فلسطین، موضوعی پیچیده و در عین حال اصلی‌ترین مسئله جهان اسلام و از مهم‌ترین مسائل سیاسی - امنیتی و اجتماعی حل نشده در جهان معاصر است. مردم فلسطین به واسطه طرح‌های استعماری و دخالت قدرت‌های جهانی و ضعف راهبردی جهان اسلام و عرب، علی‌رغم پایداری و مقاومت، متحمل اشغال سرزمین، غارت، آزار و اذیت و نقض مداوم حقوق انسانی و طبیعی خود شده‌اند و بسیاری از آن‌ها اکنون پناهنده، آواره و بی‌تابعیت هستند. تشکیل دولت اسرائیل، فلسفه اشغال‌گری، خشونت و بحران آفرینی را به امری مستمر در سرزمین فلسطین تبدیل کرده‌است. از این رو دستیابی به صلح و آرامش، عدالت و آینده‌ای شایسته برای مردم فلسطین بر پایه هویت ملی، مستلزم ارائه راه حلی است که در برگرنده حقوق اساسی و مسلم آحاد فلسطینی‌ها باشد. درک صحیح آرمان فلسطین - به عنوان نماد هویت ملی و بین‌المللی فلسطینیان - و شناخت مبانی معرفتی و سیر تحول در مفاهیم و مصادیق آن، سرآغازی لازم و ضروری برای ترسیم راه‌حل عادلانه و شرافتمندانه مسئله فلسطین است. این پژوهش بر آن است با خوانش درونی و بیرونی و بررسی تحول معنایی آرمان فلسطین در سه سطح محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، چگونگی پیوند گذشته با وضعیت حاضر و امتداد آن با آینده را با بهره‌گیری از روش تحلیل انتقادی استعاره مشخص کند.

کلیدواژه‌ها: آرمان فلسطین، مقاومت، اشغال سرزمین، آوارگی، هویت.

* استادیار پژوهشکده مطالعات سیاسی و روابط بین‌الملل، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

akbari.ir2012@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

۱. مقدمه

در فصل اول قانون اساسی فلسطین (۲۰۰۳) آمده است:

ماده ۱: فلسطین بخشی از میهن بزرگ عربی است و مردم عرب فلسطین بخشی از ملت عرب هستند و وحدت اعراب هدفی است که مردم فلسطین برای رسیدن به آن تلاش می کنند. ماده ۳: قدس پایتخت فلسطین است. ماده ۴: اسلام دین رسمی فلسطین است و سایر ادیان الهی دارای احترام و قداست هستند. مبانی شریعت اسلام منبع اصلی تشریع است و زبان رسمی فلسطین عربی است. (maqam.najah.edu)

آرمان فلسطین^۱ که در زبان عربی مسئله فلسطین نامیده می شود یکی از مسائل پیچیده بین المللی است که در طول دهه های متمادی هم به لحاظ نظری و هم از جنبه تاریخی و عملی تحول و گسترش یافته است. ادوارد سعید متفکر معروف فلسطینی معتقد است که آرمان فلسطین ذاتاً با مبارزه ای جهانی علیه ظلم و استثمار گره خورده است و مسئله فلسطین را نباید به صورت منفرد تحلیل کرد، چرا که مسئله فلسطین بخشی از مبارزه آزادی خواهان جهان علیه بی عدالتی و سلب مالکیت در عصر جدید است. از نظر وی تجربه فلسطین استثناء نیست، بلکه قاعده است. مبارزات مردم فلسطینی باز نمودی از تلاش عظیم همه انسان ها است که اراده بشر برای تحقق عدالت، تعیین سرنوشت خود و استقلال ملل در رأس آن می درخشد.^۲

آرمان فلسطین اساساً به حقوق فلسطینیان و موجودیت آن ها در کشورشان - فلسطین اشغالی - و منطقه خاورمیانه مربوط می شود. برخی معتقدند ماهیت و محتوای مسئله فلسطین - بدون این که از اهمیت بُعد مذهبی آن کاسته شود - قبل از هر چیز یک مسئله سیاسی و محصول دوران استعمار و جنبش های ملی گرایانه و برخاسته از درگیری هایی است که در پی آن به وجود آمد. این مناقشه اساساً به تأسیس صهیونیسم، مهاجرت یهودیان به فلسطین، استقرار در این منطقه و نقشی که قدرت های بزرگ در آن رویدادها ایفا کردند، مربوط می شود. مسئله «سرزمین فلسطین»، از اوایل دهه ۱۹۲۰ با تعارض و مخاصمه میان بین سه ضلع یا نیرو شامل: استعمار انگلیس، جنبش صهیونیستی و جنبش آزادی بخش ملی مردم فلسطین شروع شد. البته مقدمات این درگیری به آغاز شهرک سازی یهودیان در ۱۸۸۲، تشکیل اولین کنگره جهانی صهیونیسم در سال ۱۸۹۷ و راه اندازی موج دوم مهاجرت یهودیان در اواسط دهه اول قرن بیستم بر اساس دو شعار: «اشغال سرزمین و

سیر تحول در مفهوم آرمان فلسطین (حمیدرضا اکبری) ۷

اشغال کار^۳، صدور بیانیه بالفور و ورود نیروهای ژنرال ادموند هنری النبی به قدس در سال ۱۹۱۷ بر می گردد. (الشریف، ۲۰۰۳، ص ۲۹)

۲. پیشینه پژوهش

نزدیک یک قرن است که آرمان فلسطین به عنوان یک مسأله اساسی در خاورمیانه و جهان اسلام مطرح است و اندیشمندان زیادی به خصوص در جهان عرب پیرامون آن سخن گفته‌اند. اما نگاهی به مطالب و مقالات نوشته شده طی این سال‌ها، توجه ما را به این نکته جلب می‌کند که کمتر توجهی به تحول مفهومی و معنایی آرمان فلسطین شده است و این آرمان همچنان به صورت اصولی ثابت و پایدار تلقی می‌شود. در صورتی که نگاه عمیق‌تر و ژرف‌تر به تحولات و حوادث پی‌درپی در فلسطین اشغالی و منطقه خاورمیانه و همچنین تغییرات نسلی و ارتباطی و دسترسی به اطلاعات و در نهایت تغییر در شیوه زیستن و فهمیدن، ما را به این مسأله رهنمون می‌سازد که آرمان فلسطین همراه با این تغییر و تحولات، از منظر مفهومی و معنایی تغییر کرده است و این امر نقطه عطفی برای پژوهش حول این موضوع است.

۳. چهارچوب مفهومی و روش

روش تحلیل انتقادی استعاره، رویکردی شناختی- پیکره‌ای است که برای تحلیل استعاره‌های سیاسی و همچنین تحلیل استعاره در ایدئولوژی، گفتمان دینی و رسانه‌ای به کار می‌رود. هدف این روش، تشخیص مقاصد، ایدئولوژی‌ها و جهان‌بینی‌های نهفته در پس‌متون است. به عبارت دیگر، این رویکرد به دنبال آشکارسازی معنی نهفته در کلام و استعاره‌هاست. تحلیل انتقادی استعاره شامل سه مرحله: تشخیص، تفسیر و تبیین استعاره است. با انجام این مراحل سیر تحول در مفاهیم و معناهای پشت پرده استعاره‌ها نیز بازنمایی می‌شود. برداشت ما از استعاره در این پژوهش، «آرمان فلسطین» است. کارتریز بلک معتقد است که استعاره را تنها می‌توان با در نظر گرفتن وابستگی متقابل ابعاد معناشناختی، کاربردشناختی و شناختی آن توضیح داد. وی مجموعه‌ای از معیارهای زبان‌شناختی، کاربردشناختی و شناختی را در توصیف استعاره پیشنهاد می‌کند.^۴

۴. هویت فلسطین

مسئله فلسطین بر مدار سه موضوع آوارگان فلسطینی، آزادسازی سرزمین و مشروعیت کشور فلسطین می‌چرخد. اما در حقیقت این‌ها مظهر آرمان فلسطین یا به قول عرب‌ها مسائل فعلی و جاری فلسطینیان هستند و آرمان فلسطین ارتباط تنگاتنگی با بروز و ظهور هویت فلسطینی دارد.

شاید بتوان ادعا کرد برجسته ساختن هویت ملی فلسطینی و مشروعیت بخشی به مبارزات صورت گرفته در این راه - در سطح اسلامی، عربی و بین‌المللی - و انکار روایت اسرائیلی مبنی بر «خودی بودن این سرزمین» یا این‌که فلسطین سرزمینی بدون ملت^۵ بوده، مهمترین دستاوردهای جنبش‌های معاصر فلسطین است. (عجوه، ۲۰۱۰)

جدال بر سر هویت فلسطینی و هویت اسرائیلی روز به روز گسترش می‌یابد و این‌که کدام هویت ذاتی (وجودی) است و کدام یک جعلی (قراردادی)، همچنان در کشاکش است. از یک سو اسرائیلی‌ها با منطق و دیالکتیک استعمار سعی در بازنمایی هویت خود دارند. در این منطق که «خود» در مقابل «دیگری» قرار می‌گیرد، سوژه استعماری (فلسطینیان) به عنوان «دیگری مطلق» ساخته شده که یا مستقیم حذف می‌شود یا می‌تواند در یک واحد یکپارچه و برتر ادغام گردد (بدین ترتیب حذف شده و از میان می‌رود). در این‌جا شهروند اسرائیلی تنها از طریق نفی و حذف استعمارشدگان است که به «خود» واقعی خویش می‌رسد. پس آنچه که که ابتدا به عنوان منطق ساده حذف نمایان شد، به دیالکتیک منفی شناسایی تبدیل می‌گردد. استعمارگر، استعمار شده را به عنوان نفی تولید می‌کند تا خود اثباتی استعمارگر ساخته شود. این منطق به قول پل گیلرودی «مناسبات ترور و انقیاد نژادی» نامیده می‌شود.^۶

از سوی دیگر هویت فلسطینی با تعارض درونی روبرو است. در حالی که برخی مورخین معتقدند هویت فلسطینی از زمان کنعانیان شکل گرفت، اما برخی دیگر اعتقاد دارند هویت ملی فلسطینی در آغاز قرن بیستم به ویژه پس از پایان جنگ جهانی اول و فروپاشی امپراتوری عثمانی و که منجر به تقسیم کشورهای عربی، از جمله فلسطین و ظهور صهیونیسم در این منطقه شد، شکل گرفت. (أبو هنیة، ۲۰۱۶، ص ۱۲۸)

به طور کلی سه مؤلفه یا عنصر اساسی شامل: عربیت، اسلامیت و سرزمین در شکل‌گیری و تحول هویت فلسطینی نقش اساسی دارد. طی یک قرن اخیر این سه عنصر همواره میان درگیری‌های داخلی و منطقه‌ای و بین‌المللی در کشاکش بوده است. در طول

نود سال گذشته، ملت فلسطین به دلیل تسلط استعمار و بیگانگان تحولات بسیاری را تجربه کرده که این تحولات، بیشترین تأثیر خود را بر هویت ملی آن‌ها گذاشته است. آن‌ها در ابتدا «عثمانی» بودند و اکنون «فلسطینی» هستند. (البدیری، ۱۹۹۵) طی این سال‌ها، دو مؤلفه این هویت یعنی عربیت و اسلامیت ثابت بود، اما مؤلفه سرزمین همواره در حال از دست رفتن بود. بر این اساس می‌توان گفت تحول و تطور هویت ملی معاصر فلسطین یک واقعه ناگهانی نیست، بلکه روندی تدریجی است که در چندین مرحله فراز و فرود داشت و گاهی اوقات در یک ایستگاه خاص برای مدتی متوقف می‌شد. در حال حاضر این هویت در هر سه ضلع همچنان بین آوارگی، بی‌تابیتی، شکست و تحقیر از یک سو و مبارزه و انتفاضه و مقاومت از سوی دیگر، در تلاطم هست و بحران‌ها و مصیبت‌هایی که مردم فلسطین در طول یک قرن اخیر تجربه کردند تأثیر زیادی در شکل‌گیری وضعیت فعلی این هویت و چالش‌های پُرشمار آن داشته است.

در حال حاضر هویت فلسطینی در همه زمینه‌ها اعم از نسلی، نخبگی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی و ... با چالش و تحول روبرو است و این امر تأثیر مستقیمی بر آرمان فلسطین دارد. ضمن این‌که همواره از سوی اسرائیل همواره با خطر نفی و حذف مواجه است.

صقر ابوفخر در کتاب تحولات نخبگان فلسطینی می‌نویسد: پس از جنگ ۱۹۴۸، فلسطینی‌ها هویت جدیدی به نام هویت دیاسپورا ایجاد کردند، زیرا همه آن‌ها در این هویت مشترک هستند. تجربه از دست دادن سرزمین موجب شد نخبگی فلسطینی، بین مهاجران و کسانی که در فلسطین تحت حاکمیت اسرائیل ماندند، تقسیم شد و "نکبه" به نخبگی خانوادگی قدیمی پایان داد و نخبگان جدیدی از مبارزان و فارغ التحصیلان دانشگاه را جایگزین آن کرد. این افراد از اردوگاه‌ها به عنوان پایگاهی برای کار چریکی استفاده می‌کردند. ... این نسل در میدان با استعمار و اشغال‌گری مواجه بود، اما همچنان در حوزه فکری و نظری، سستی بود و قادر به نوسازی جامعه نبود. (بوفخر، ۲۰۲۲، ص ۵۵) وی در ادامه این پرسش را مطرح می‌کند: «چرا اندیشه‌های پیشرفت، رهایی ملی، مدرنیته، رنسانس و به تبع آن‌ها آزادی فلسطین دچار عقب گرد شد؟ و انزوای ملی و ناشکیبایی جای آن را گرفت؟» (همان، ص ۶۴) پاسخ به این سؤال، فهم هویت فعلی فلسطینی را آسان‌تر می‌کند. نگارنده سپس پرسش دیگری درباره «نمادها» را مطرح می‌کند که تجلی‌گر آرمان فلسطین هستند. وی معتقد است: نمادها گاهی بُعد ملی دارند، مانند سرزمین، زیتون و سایر نمادها. او می‌گوید درک می‌کند که این نمادها در شکل‌گیری آرمان فلسطین چه معنایی دارند، اما

این نمادها – که پیشینی هستند – نمی‌تواند هویت فلسطینی را تعیین کند و هویتی که اکنون میان فلسطینی‌ها با انگیزه قوی ایجاد شده نگاه به آینده دارد. یعنی هویتی که قرار است ساخته شود. این همان هویت جدیدی است که در مسیر حرکت خود آن را کشف یا ایجاد می‌کنیم: «هویت جدید به سلاح‌های متفاوت و جدیدی نیاز دارد زیرا هویت جوهری نیست که هر زمان ثابت باشد، بلکه می‌تواند نسبتاً متغیر و ناپایدار باشد.» (همان، ص ۹۳) بنابراین آرمان فلسطین یک نقطه آغاز دارد و می‌تواند تکامل یا حتی اضمحلال پیدا کند و در این راه فراز و نشیب زیادی دارد. به طور مثال یکی از مفسران اخیراً گفته است: مسئله فلسطین برخلاف تصور غالب که معتقدند در رکود و بن‌بست قرار دارد، در واقعیت، در حال گذار عمیقی است. زوال «راه حل دو دولتی» منجر به انتقال مسیر به سمت مدل جدیدی شد که در آن، معرفی رسمی دولت اشغال‌گر اسرائیل به عنوان مرتکب جنایت آپارتاید، جانی تازه برای مبارزه فلسطینی‌ها فراهم می‌کند. (ardd-jo.org) این امر هم می‌تواند فرایند توسعه هویت اسرائیلی را ناکام گذارد و هم می‌تواند نقطه جهشی برای شکل دهی به هویت فلسطینی باشد. به این معنی که هویت فلسطینی در وضعیت فعلی با مفاهیم گفتمانی مقاومت و استقامت، تحمل و پایداری و مبارزه گره خورده و این امر هویت فلسطینی را محدود به سرزمین نمی‌بیند، بلکه آن را در قالب یک هویت فراملی می‌داند که توان ایجاد انگیزه و خیزش در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی را برای اثبات خود دارد.

۵. نگاه تاریخی به مسئله فلسطین

در تاریخ دوم نوامبر سال ۱۹۱۷ (سومین سال جنگ جهانی اول) آرتور جیمز بالفور وزیر امور خارجه وقت بریتانیا نامه‌ای خطاب به والتر روتشیلد، یکی از چهره‌های معروف جنبش صهیونیسم نوشت و در آن وعده تخصیص «یک وطن برای یهودیان» داد. این نامه به عنوان بیانیه بالفور^۷ شناخته شد که یکی از نقاط عطف در تاسیس دولت اسرائیل به شمار می‌رود. هدف از صدور این بیانیه جلب حمایت دیاسپورای قدرتمند یهودیان از سیاست‌های انگلستان بود. نامه معروف بالفور با این عبارت آغاز گردید:

لرد روتشیلد گرامی، بسیار خوشوقتم که از جانب دولت اعلی‌حضرت همدردی و همدلی خود را با خواسته‌ها و آرزوهای یهودیان صهیونیست که به هیأت وزیران تقدیم و با آن موافقت شده است را ابلاغ کنم. دولت اعلی‌حضرت تأسیس وطن ملی برای ملت یهود در فلسطین را با علاقه دنبال می‌کند و برای فراهم کردن امکان برپایی آن

سیر تحول در مفهوم آرمان فلسطین (حمیدرضا اکبری) ۱۱

تمام تلاش خود را خواهد کرد. باید به روشنی دانست که هرگز نباید اقدامی برخلاف و به زیان حقوق مدنی گروه‌های غیر یهودی ساکن فلسطین یا حقوق و موقعیت قانونی یهودیان در دیگر کشورها انجام شود. سپاسگزار خواهم شد اگر این بیانیه را به سمع اتحادیه صهیونیسم برسانید.^۸

مفاد این نامه بعداً توسط دولت‌های ایتالیا، فرانسه و آمریکا نیز تایید شد. پس از جنگ جهانی دوم، مسئله فلسطین به سازمان ملل ارجاع داده شد و قطعنامه ۱۸۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد که به طرح تقسیم فلسطین نیز موسوم است، در تاریخ ۲۹ نوامبر ۱۹۴۷ با ۳۳ رای موافق در برابر ۱۳ رای مخالف، یک غایب و ۱۰ ممتنع در تصویب شد. مطابق این قطعنامه سرزمین فلسطین به دو کشور عبری و فلسطینی تقسیم شد و ۵۵ درصد اراضی سرزمین فلسطین به اسرائیل تعلق گرفت و مقرر شد شهر بیت‌المقدس به صورت بین‌المللی اداره شود. (documents-dds-ny.un.org)

انگلستان در ۱۴ مه ۱۹۴۸ به قیومیت خود پایان داد و نیروهایش را از فلسطین خارج کرد. در همان روز، «شورای ملی یهود» در تل‌آویو تشکیل شد و موجودیت دولت اسرائیل توسط «دیوید بن گوریون» اعلام گردید. پس از اعلام موجودیت، رژیم اسرائیل جنگی را علیه فلسطین و کشورهای عربی منطقه به راه انداخت که به جنگ ۱۹۴۸ معروف است. در طی جنگ‌های نیمه دوم قرن بیستم میلادی، اسرائیل ۷۸ درصد خاک فلسطین را تحت اشغال خود درآورد و نخستین مرحله آوارگی بزرگ فلسطینیان به وقوع پیوست. در مه سال ۱۹۴۹ اسرائیل به عضویت سازمان ملل درآمد. در ۲۸ مه ۱۹۶۴ سازمان آزادی بخش فلسطین اعلام موجودیت کرد و مبارزات فلسطینیان شکل جدیدی به خود گرفت. (صفتاج، ج ۳، ص ۱۶) پس از آن تلاش‌هایی توسط مردم فلسطین، کشورهای عربی و اسلامی و برخی کشورهای دیگر برای آزادسازی سرزمین فلسطین صورت گرفت که در مجموع به آرمان فلسطین مشهور شد.

۶. سطح و لایه‌های آرمان فلسطین

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد هویت فلسطینی، نقطه آغازین ادراک آرمان فلسطین و محور تعیین‌کننده‌ای در باب آن فهم است و آرمان فلسطین به لحاظ بُعد مذهبی، ملی یا عربی به چند سطح تقسیم و طبقه‌بندی می‌شود.

۱.۶ سطح داخلی و ملی آرمان فلسطین

در بُعد ملی و در میان مردم فلسطین، روند تبلور، پیدایی و جلوه‌گری آرمان فلسطین از زمان تهاجم صهیونیست‌ها به فلسطین در سال ۱۹۴۸ آغاز شد و رسیدگی به موضوع نکبت و آوارگی اساس آرمان فلسطینی‌ها را شکل داد. این امر ساخت یا به عبارت دقیق‌تر برسازی و تبلور هویت فلسطینی را ضروری کرد. برای فلسطینیان نگه‌داشت سرزمین و دفاع از هویت و شخصیت فلسطینی، از آن تاریخ قابل فهم و تعیین است. بنابراین مبارزه و انتفاضه مردمی فلسطین، عامل مهمی در شکل‌گیری و تبلور هویت در برابر دشمن صهیونیستی بود. دشمنی که با جعل تاریخ، سعی در جایگزینی هویت و مشروعیت خود به قیمت از بین بردن مردم فلسطین داشت. به تبع آن در راه تحقق آرمان فلسطین دو دیدگاه اساسی در میان فلسطینیان شکل گرفت و در صحنه عملی و میدانی دو گونه سازمان و جنبش تشکیل شد.

الف: جنبش‌های استوار بر هویت عربی فلسطین.

از ابتدای پیدایش مسئله فلسطین، برخی از فلسطینیان این مسئله را صرفاً مشکل و بحرانی داخلی و عربی می‌دانستند و با ارائه راه حل‌های برآمده از این تفکر - که بیشتر توسط جنبش فتح و سازمان آزادی بخش فلسطین مطرح می‌شد - به دنبال پیگیری آرمان فلسطین بودند. در فلسفه شکل‌گیری سازمان آزادی بخش فلسطین آمده:

فلسطین سرزمین همه فلسطینی‌ها و سرزمینی عربی است که همه عرب‌ها باید در آزادسازی آن مشارکت داشته باشند. جنبش فتح در مبارزه خود به بسیج مردم فلسطین از هر گروه، طبقه و مکان و اجتناب از درگیری طبقاتی، فرقه‌ای، قومی و منطقه‌ای توجه داشته و بر تلاش برای بازگرداندن هویت فلسطینی، سرزمین و مردم آن متمرکز است. (www.plo.ps/ar/Category/113)

سرانجام فتح که جنبشی ملی‌گرا و عرب‌گرا است، بعد از عدول از آرمان اولیه خود یعنی «بازگرداندن هویت فلسطینی، سرزمین و مردم»، در پیمان اسلو به تشکیل دو دولت اسرائیلی و فلسطینی تن داد و نهایتاً در چهارچوب تشکیلات خودگردان فلسطین به اداره بخش کوچکی از سرزمین فلسطین اکتفا کرد.^۹ البته قبل از آن در سال ۱۹۸۸ در فعالیت‌های سیاسی فتح تغییرات وسیعی رخ داد که با آرمان‌های اولیه این تشکل مبارز، فاصله بسیاری داشت. یاسر عرفات در یک نطق غیرمنتظره در جلسه ویژه سازمان ملل گفت: «سازمان

آزادی‌بخش فلسطین برای استقرار صلح و امنیت در منطقه و به‌ویژه برای فلسطین، رژیم صهیونیستی و کشورهای همسایه، از فعالیت‌های جهادی خود صرف‌نظر و چشم‌پوشی می‌کند» (palestine-studies1652211) همین امر موجب چندپاره شدن فلسطینیان در راه پیگیری آرمان فلسطین شد.

ب: جنبش‌های استوار بر هویت اسلامی فلسطین

جنبش‌های مقاومتی اسلام‌گرا مانند حماس و جهاد اسلامی خود را پایبند به آرمان اصلی یعنی: «آزادسازی کامل سرزمین، رفع کامل اشغالگری، بازگشت آوارگان و تشکیل دولت مستقل فلسطین به پایتختی قدس شریف» می‌دانند. در اساسنامه یا میثاق اولیه حماس آمده است:

نهضت مقاومت اسلامی یک جنبش متمایز فلسطینی است که با خدا بیعت می‌کند، اسلام را سبک زندگی می‌داند و برای برافراشتن پرچم توحید بر تمام خاک فلسطین تلاش می‌کند. در اسلام، پیروان همه ادیان می‌توانند در امنیت و آسایش همزیستی داشته باشند. در غیاب اسلام، درگیری پدید می‌آید، بی‌عدالتی و فساد گسترش می‌یابد و اختلاف و جنگ در می‌گیرد... میهن پرستی جزئی از ایمان دینی است و هیچ چیز در وطن دوستی والاتر و عمیق‌تر از این نیست که دشمن در سرزمین‌های مسلمان قدم گذاشته و جهاد و مقابله با او به یک وظیفه فردی تبدیل شده است... موضوع آزادسازی فلسطین مربوط به سه لایه فلسطینی، عربی و اسلامی است که هر یک از این سه لایه نقش و وظایفی در مبارزه با صهیونیسم بر عهده دارند... فلسطین سرزمینی اسلامی است. (www.palquest.org/ar/historictext/9672)

۲.۶ سطح منطقه‌ای (عربی و جهان اسلام) به آرمان فلسطین

مسئله فلسطین از زمان پیدایش تا کنون دغدغه اساسی جهان اسلام و کشورهای عربی بوده است به طوری که آن را مهمترین مسئله منطقه خاورمیانه طی یک قرن اخیر می‌دانند و تقریباً در همه اجلاس‌ها و بیانیه‌های صادرشده در آن‌ها، ردپایی از مسئله فلسطین و اشاره به آرمان فلسطین دیده می‌شود. به طور کلی آرمان فلسطین در دو لایه در سطح جهان اسلام و عرب قابل تبیین است.

الف: مناقشه اعراب و اسرائیل

در این رویکرد فلسطین به عنوان یک کشور عربی شناخته می‌شود که با مداخله استعمارگران، توسط اسرائیل اشغال شده است. از این منظر، وظیفه امت عربی است که به یاری برادران فلسطینی خود برای تحقق آرمان فلسطین - که بازگشت آوارگان، آزادی قدس شریف و تشکیل دولت ملی فلسطین است -، بشتابند. با این نگاه مناقشه میان اعراب و اسرائیل از نیمه اول قرن بیستم آغاز گردید و همچنان ادامه دارد. لذا برخی معتقدند منازعه عرب‌ها و اسرائیل طولانی‌ترین درگیری تاریخی است که در جهان معاصر شناخته شده است.

درگیری اعراب و اسرائیل جنبه‌های مختلف راهبردی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و غیره را دربر می‌گیرد و از دیگر مناقشات متمایز است. در چارچوب این مناقشه، از یک سو، رژیم اسرائیل، رویکردهای غیرعادی و منحصربه‌فردی - در مورد امنیت ملی و الزامات حفظ موجودیت و تمامیت ارضی خود در سطح جهان - را اتخاذ کرده است و تمامی اقدامات داخلی و خارجی این رژیم، از نظر اقتصادی و سیاسی تابع الزامات امنیتی هستند، چرا که انتخاب‌های سیاسی و غیرسیاسی اسرائیل همیشه ناشی از الزامات امنیتی است که بالاترین ارزش را در بین ارزش‌های مختلف اسرائیلی به خود اختصاص داده است و این تصور روز به روز بیشتر می‌شود.

در آن سو کشورهای عربی، مسأله فلسطین را موضوعی کاملاً عربی می‌دانند که هویت و حیثیت آنان را دربر گرفته است و با توجه به ویژگی محیط عربی - که آگاهی جمعی و افکار عمومی آن با خصومت عمیق نسبت به اسرائیل به عنوان موجودی اشغالگر شکل گرفته است - از ابتدای اشغال سرزمین فلسطین به صورت مستقیم با آرمان آن همراه شدند و جنگ‌های متعددی از جمله جنگ ۱۹۴۸ (جنگ استقلال)، جنگ ۱۹۵۶ (کانال سوئز)، جنگ ۱۹۶۷ (جنگ ۶ روزه) و جنگ ۱۹۷۳ (اصطکاک یا یوم کیپور) میان برخی کشورهای عربی با رژیم اسرائیل با هدف دستیابی به آرمان فلسطین شکل گرفت که همه آن‌ها (با توجه به حمایت همه جانبه قدرت‌های بزرگ بین‌المللی از اسرائیل) به شکست اعراب منجر گشت. پس از آن یعنی از دهه ۸۰ میلادی قرن بیستم به بعد مذاکرات متعددی با میانجی‌گری امریکا برای حل مناقشه اعراب و اسرائیل مانند کمپ دیوید، اسلو، مادرید و غیره انجام شد که حاصل آن عدول کشورهای عربی از «آرمان فلسطین» و «حیثیت عربی» بود.

در دهه ۱۹۹۰ ابتدا، با مدیریت «کمیته پیگیری حقوق مسلم مردم فلسطین»^{۱۰} که از جانب سازمان ملل متحد تشکیل شده بود، مذاکرات «فرایند صلح» آغاز شد. اما این فرایند برای فلسطینی‌ها که مجبور به مذاکره، بدون داشتن نماینده‌ای در میز مذاکره بودند، بسیار کند و بی حاصل بود. نتیجه این مذاکرات صرفاً به رسمیت شناختن دوجانبه بین اسرائیل و فلسطین بود و هیچ امیدی به حل و فصل دائمی مشکل فلسطین، خصومت، اشغال‌گری و نقض حقوق مردم فلسطین نبود. در چارچوب روند صلح در دهه ۱۹۹۰، تلاش شد صلح و عادی سازی را بدون پیش داوری درباره جزئیات نتایج مورد نظر، به ویژه در رابطه با «مسائل چندجانبه مختلفی» که مستلزم تعامل مستمر از سوی همه کشورهای مهم منطقه و حل مسائل «وضعیت دائمی» اسرائیل و فلسطین از جمله قدس، پناهندگان، شهرک‌ها، ترتیبات امنیتی، مرزها و آب به پیش ببرند.^{۱۱} اما نهایتاً عادی سازی روابط کشورهای عربی با اسرائیل جای پیگیری آرمان فلسطین را گرفت و اکنون نه تنها موضوع آورگان، پایتختی قدس، مرزها و آب و حتی تشکیل دو دولت براساس مرزهای ۱۹۶۷، در دستور کار اصلی بسیاری از کشورهای عربی نیست، بلکه به رسمیت شناختن رژیم اسرائیل و کیفیت افتتاح سفارت در کشورهای دو طرف، دغدغه اصلی برخی از این کشورهاست.

اکنون وضعیت در سطح عربی به جایی رسیده که فلسطینی‌ها بین سندان اشغال و محاصره از یک سو و چکش اقتدار ملی غیردموکراتیک و سرکوبگر عربی از سوی دیگر گیرکرده‌اند. (عبدالصمد، ۳ سپتامبر ۲۰۲۲). در شرایط فعلی و در پرتو بی‌توجهی کشورهای عربی به موضوع فلسطین و ادامه اقدامات تجاوزکارانه اشغال‌گران با حمایت کامل قدرت‌های جهانی، آرمان فلسطین در ضعیف‌ترین شرایط تاریخی قرار گرفت. این امر که سرخوردگی و تحقیر فلسطینیان را در پی داشت، نگاه فلسطینیان به کشورهای عربی را تغییر داد و به خصوص پس از امتیاز دادن دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور سابق آمریکا به اسرائیل در مورد بیت‌المقدس و اعلام آن به عنوان پایتخت تاریخی اسرائیل و انتقال سفارت آمریکا به آن، و همچنین بستن دفتر سازمان آزادی بخش فلسطین (ساف) در واشنگتن تحت عنوان معامله قرن^{۱۲}، ادامه شهرک سازی، تجاوز به اموال و مصادره اراضی فلسطینی و در نهایت آغاز مسیر عادی سازی بین کشورهای عربی و اسرائیل با عناوینی مانند توافقات ابراهیم^{۱۳} بدون این که حتی منجر به توقف توسعه شهرک سازی در کرانه باختری شود، تنش‌های امنیتی به در شمال کرانه باختری، به ویژه در نابلس، جنین و همچنین نوار غزه شدت یافت و طوفان الاقصی را به پا کرد. در حال حاضر و بعد از طوفان الاقصی جای

تعجبی نیست که برخی کشورهای عربی مانند امارات متحده عربی اقدام حماس را تروریستی قلمداد کرده و برخی نیز مانند مصر، عربستان، اردن و بحرین این عملیات را به صورت ضمنی محکوم کردند. این در حالی است که حماس همان آرمان اصلی فلسطین - که روزگاری سازمان آزادی بخش فلسطین با حمایت همین کشورهای عربی برای تحقق این آرمان تشکیل شده - را داعیه داری می‌کند.

ب: مقاومت اسلامی و نابودی اسرائیل

به طور کلی آرمان فلسطین از منظر اندیشه اسلامی مبتنی بر عقیده این است که هویت، نه تنها بر اساس زبان عربی و آداب و سنن رایج در فلسطین و جهان عرب، بلکه بر اساس اندیشه شکل می‌گیرد. آنچه ویژگی‌های آرمان فلسطین را تعیین می‌کند، اراده الهی است. تفاوت زبان، آداب و سنن، مانع از وحدت و تبلور هویت و مفاهیم آن نمی‌شود، به طور مثال اندونزیایی حق و حتی وظیفه دارد از فلسطین به عنوان سرزمینی اسلامی دفاع کند. (غیث، حاتم: ۲۰۱۷/۷/۲۶)

نگاه اسلامی بر این است که در سطح سیاسی، مسئله فلسطین نزاعی بین امت اسلامی از یک سو و استعمارگران و نظام سلطه از سوی دیگر است. درگیری مستمر با رژیم صهیونیستی چیزی جز چرخه نزاع با کشورهای استعماری و سلطه‌گر که از طریق تأمین مالی، تسلیح و آموزش، ابزار بقا و حیات را برای این رژیم فراهم می‌کنند، نیست.^{۱۴} پیروزی انقلاب اسلامی در ایران مصادف با ناکامی‌های ملی (فلسطینی) و عربی در پیگیری تحقق آرمان فلسطین بود و شکل‌گیری حکومت اسلامی در ایران که یکی از شعارهای اساسی خود را نابودی اسرائیل قرار داد^{۱۵}، موجب شد طرفداران نظریه مقاومت حامی بزرگی را در ورای مرزهای فلسطین پیدا کنند و جمهوری اسلامی ایران به عنوان تنها کشوری در جهان شناخته شد که شعار «نابودی اسرائیل» و «از نهر تا بحر»^{۱۶} را شعار محوری آرمان فلسطین قرار داد. به دنبال پیگیری این راهبرد، جبهه مقاومت اسلامی ابتدا در لبنان سپس در دیگر نقاط خاورمیانه و حتی افریقا شکل گرفت و در صحنه فلسطین انتفاضه‌های متعدد اعم از: انتفاضه سنگ و انتفاضه اقصى و نیز جنگ‌های ۳۳ روزه حزب الله لبنان با اسرائیل در سال ۲۰۰۶ و جنگ ۲۲ روزه غزه در سال ۲۰۰۹، جنگ ۵۱ روزه در غزه در سال ۲۰۱۴ و همچنین طوفان الاقصی در سال ۲۰۲۳ رخ داد.

شعار از نهر تا بحر البته جدا از بهره‌برداری‌های ایدئولوژیک، سابقه طولانی دارد. دوف واکسمن، استاد مطالعات اسرائیل در دانشگاه کالیفرنیا، معتقد است:

دلیل این‌که این اصطلاح تا این حد مورد بحث است، این است که برای افراد مختلف معانی متفاوتی دارد و تفاسیر متناقض با گذشت زمان تا حدودی افزایش پیدا کرده است. مطالعات دانشگاهی نشان می‌دهد که عبارت «از نهر تا بحر» به طلوع جنبش ملی فلسطین در اوایل دهه ۱۹۶۰ یعنی بیش از ربع قرن قبل از ظهور جنبش مقاومت اسلامی (حماس) برمی‌گردد. این عبارت در سازمان آزادی‌بخش فلسطین به عنوان فراخوانی برای بازگشت به مرزهای فلسطین تحت کنترل بریتانیا- قبل از تأسیس اسرائیل به عنوان یک کشور یهودی در سال ۱۹۴۸- محبوبیت پیدا کرد. (aljazeera.net/politics/2023/11/25)

برخی از یهودیان می‌گویند آنچه را که ممکن است یک فراخوان ساده برای استقلال فلسطین می‌خوانیم نمی‌توان از شعار کسانی که می‌خواهند اسرائیل را نابود و محو کنند جدا کرد. ممکن است این درست باشد که اکثر دانشجویان آمریکایی، شعار «از نهر تا بحر» را سر می‌دهند. اما آن‌ها نه قصد دارند به ایده پاکسازی قومی استناد کنند، نه این‌که خواستار نابودی اسرائیل هستند. جولی رایمن، مدیر امور سیاسی کمیته یهودیان آمریکا، می‌گوید: «اما متأسفانه، آنها دقیقاً همین موضوع را تکرار می‌کنند». (همان)

۳.۶ سطح جهانی آرمان فلسطین

در سطح بین‌المللی آرمان فلسطین یا به عبارت بهتر مسئله فلسطین، هم از منظر اندیشه و هم از لحاظ سیاسی پیچیده‌تر است. این‌که دولت‌های اسرائیل و فلسطین رسمیت یا مشروعیت دارند یا ندارند، جنبش‌های مقاومتی آزادی‌بخش هستند یا نه، مسئله آورگان و... همواره محل نزاع و درگیری است. سازمان‌های بین‌المللی نیز تا کنون در ارائه یک راه حل منصفانه و قابل قبول عاجز مانده‌اند.

برخی معتقدند بُعد اسلامی آرمان فلسطین باعث تضعیف در تحقق خواسته‌های مردم فلسطین در سطح جهانی به عنوان یک مبارزه آزادی‌بخش با تأکید بر حق حاکمیت و تعیین سرنوشت می‌شود. از آن طرف جریان و جنبش‌های اسلامی عنوان می‌کنند که مشکل حل‌نشده مسئله فلسطین به دلیل ضعف امت اسلامی از یک سو و موفقیت‌های نظام سلطه است که می‌خواهند کشورهای اسلامی را همچنان تحت سطه خود داشته باشند.

آن‌ها معتقدند تقلیل دادن آرمان فلسطین با سلب هویت انسانی و اسلامی آن، از طریق تبدیل آن به یک مسئله عربی- صهیونیستی و سپس تحدید هر موضوعی اعم از سرزمین، آوارگان و ... تحت عنوان سازش میان فلسطینی‌ها و دولت اسرائیل موجب محدود شدن آرمان فلسطین به سطح سیاسی و مناقشه تشکیلات خودگردان فلسطین با دولت‌های راست‌گرای اسرائیل می‌گردد و آرمان فلسطین به «چانه زنی بر سر برخی از حقوق فلسطینیان برای برخی از شهروندان فلسطینی و رها کردن آوارگان و دیاسپورا و پذیرش فقط ۱۵ درصد از کل سرزمین» محدود می‌گردد و از میان آن موضوع‌هایی مانند معامله قرن و توافقات صلح ابراهیم متولد می‌شود.

۷. جمع‌بندی

نگاهی به سیر تحولات تاریخی و اندیشه‌ای مسئله فلسطین نشان می‌دهد که موضوعات و مفاهیمی اعم از هویت، سرزمین، تاریخ، دین، مذهب و ایدئولوژی و نهایتاً دولت و ملت در فلسطین با دوگانگی یا حتی چندگانگی روبروست و این امر موجب بروز و ظهور ادراک‌های متفاوت و بعضاً متناقض نسبت به آرمان فلسطین شده است. ضمن این‌که دولت سازی و ملت سازی توسط رژیم اسرائیل با تکیه بر هویت جعلی و سرزمین غصبی، بحران را به غایت تشدید کرده و آن را به سطح جهانی کشانده است.

در حال حاضر برخی متفکرین به واسطه پیچیدگی مسائل از یک سو و اشغال‌گری و مداخلات زینبار و مخرب قدرت‌های بین‌المللی و ناتوانی کشورهای اسلامی و عربی از سوی دیگر، معتقدند آرمان فلسطین را نباید صرفاً ایدئولوژیک دید و این موضوع به نفع اسرائیل است. زیرا مسئله فلسطین بر دو رکن اساسی استوار است که نباید از هم جدا شوند. رکن اول: مسئله فلسطین یک موضوع سیاسی است که شامل سرزمین، قانون، پرچم، مردم، حقوق و غیره هست. رکن دوم، یک رکن تاریخی- مذهبی است. بر این اساس که فلسطین یک موضوع تاریخی با بُعد دینی برای مسلمانان و مسیحیان است و میراث مذهبی موجود در فلسطین، به ویژه بیت المقدس متعلق به ادیان توحیدی است و همه ادیان نسبت به سرنوشت آن مسئول هستند.

به عبارت دیگر مسئله فلسطین موضوع پیچیده‌ای است و نمی‌توان آن را به یک شکل محدود کرد و اشکال دیگر را نادیده گرفت. تفکیک این ارکان از یک‌دیگر و نگاه تک بُعدی به هر کدام از آن‌ها، زمینه را برای آشوب و سوء استفاده فراهم می‌آورد و آرمان

فلسطین را به عنوان یک دعوا و اختلاف صرفاً مذهبی میان مسلمانان و یهودیان یا اختلاف سرزمینی میان اعراب و اسرائیل تقلیل می‌دهد.

لازم به ذکر است صهیونیست‌ها نیز ادعاهای خود را بر دو ستون بنا کردند: ستون اصلی که دینی است. یهودیان فلسطین را تنها سرزمینی می‌دانند که بنی اسرائیل در آن پراکنده بود و معبدی داشت. رکن دوم سیاسی است و مشروعیت خود را از رکن دینی می‌گیرد که معتقد است زمین و آنچه در آن است متعلق آن‌هاست.^{۱۷}

۸. نتیجه‌گیری

آرمان فلسطین گرچه در آغاز به عنوان آرمانی محلی و متعلق به مردمی خاص که از سرزمین خود رانده شده بودند، تبلور یافت، اما در ادامه، مبارزه با اشغال‌گری و تلاش برای کسب یا احیای هویت، آن را به سطح منطقه‌ای و عربی و پس از آن به سطح جهان اسلام توسعه داد. حدود یک قرن است که جهان اسلام مسئله فلسطین را مسئله اصلی خود می‌داند و دستیابی به آرمان فلسطین به عنوان هدفی مقدس و در امتداد منافع ملی و آرمان ملی کشورهای اسلامی بدل شده است. البته در این دامنه طیف وسیعی قرار دارند که یک سر این طیف، آرمان فلسطین را در تشکیل دولت فلسطین به پایتختی قدس با حق بازگشت همه آوارگان و با محو یا نابودی اسرائیل می‌بینند و سر دیگر این طیف خواهان تشکیل دولت فلسطین، حل موضوع آوارگان و پایتخت فلسطین در کنار به رسمیت شناختن دولت اسرائیل هستند. اما به هر حال، چه به صورت حداکثری و چه به صورت حداقلی، آرمان فلسطین از اساسی‌ترین آرمان‌های جهان اسلام است. البته باید در نظر داشت که در عصر حاضر، آرمان فلسطین به واسطه دربرگیری گسترده مفهوم «حق» در همه ابعاد آن، به آرمانی جهانی تبدیل شده است و مسئله فلسطین دیگر یک مسئله سیاسی یا ایدئولوژیک یا سرزمینی نیست، بلکه مسئله بشریت است و یکی از پایه‌های اساسی تحول نظم بین‌المللی است.

پی‌نوشت‌ها

۱. «القضية الفلسطينية» "Palestinian cause"

۲. بنگرید به: إدوارد سعید، *القضية الفلسطينية والمجتمع الأميركي*، ۱۹۸۰، لبنان، بیروت، دار النشر: مؤسسة الدراسات الفلسطينية.

۳. احتلال الأرض واحتلال العمل

۴. برای مطالعه بیشتر نگاه کنید به:

Charteris-Black. J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. New York: Palgrave MacMillan.

۵. أن فلسطين أرض بلا شعب

6. See Paul Gilroy, *The Black Atlantic* (Cambridge, Mass: Harvard university Press, 1993), pp.1-40.

7. Balfour Declaration

۸. بنگرید به: اعلامیه بالفور؛ اعلامیه‌ای برای سرقت سرزمین فلسطین (www.aa.com.tr/fa) خبرگزاری رسمی ترکیه / ۳۰۴۱۰۹۵

۹. اسحاق رابین نخست‌وزیر اسرائیل و یاسر عرفات رئیس جنبش فتح و سازمان آزادی‌بخش فلسطین (ساف)، در سال ۱۹۹۳ با حضور بیل کلینتون رئیس جمهور وقت آمریکا پیمانی را به امضا رساندند که به «پیمان اسلو» معروف شد. اساس این توافق مبتنی بر سیاست تشکیل دو دولت فلسطین و اسرائیل در فرایند زمانی پنج ساله بود. در چارچوب این توافق، دو منطقه غزه و کرانه باختری (اراضی ۱۹۶۷ میلادی) به عنوان قلمرو دولت فلسطینی تعیین شد. شرط آن نیز به رسمیت شناختن اسرائیل از سوی عرفات بود. این پیمان منجر به تشکیل دولت خودگردان فلسطین (PA) به ریاست عرفات و به پایتختی شهر رام الله شد. این دولت، یک نهاد اداری است که برای اداره امور فلسطینیان - به صورت غیر نظامی - تشکیل شد. کرانه باختری طبق پیمان اسلو به سه قسمت A, B, C تقسیم شدند: منطقه A: این منطقه ۱۸٪ از کرانه باختری است. مسئولیت امور داخلی با دولت خودگردان است. منطقه B: این منطقه ۲۱٪ از کرانه باختری است. مسئولیت امور داخلی با دولت خودگردان است ولی اسرائیل بر این منطقه کنترل نظامی و امنیتی دارد. منطقه C: این منطقه ۶۱٪ از کرانه باختری است. به طور کامل در اختیار رژیم است.

نظامیان و نیروهای امنیتی در تمام کرانه باختری حضور داشته و فقط امور روزانه دو منطقه A و B که حدود سه میلیون فلسطینی در آن ساکن هستند بر عهده دولت خودگردان قرار گرفت. از طرفی، در مناطقی هم که به ظاهر در اختیار دولت خودگردان قرار گرفت، این نهاد فقط اعمال مقررات داخلی شهرها و روستاها را بر عهده دارد و راه‌های ارتباطی بین شهرها و روستاهای فلسطینی در کنترل اسرائیل است.

تقسیم بندی مناطق فلسطینی نشین طبق پیمان اسلو در سال ۱۹۹۳ میلادی
(منبع: الجزيرة)

۱۰. لجنة المعنية بممارسة الشعب الفلسطيني لحقوقه غير القابلة للتصرف، وتحت توجيهها
۱۱. بنكرید به: أصول مشكلة فلسطين وتطورها الجزء الخامس (۲۰۰۰ - ۱۹۸۹) المنشور للجنة المعنية بممارسة الشعب الفلسطيني لحقوقه غير القابلة للتصرف، وتحت توجيهها.
۱۲. صفقة القرن
۱۳. اتفاقيات أبراهام
۱۴. رهبر انقلاب: سیاست عمده‌ی استکبار و صهیونیسم، کمرنگ کردن مسئله‌ی فلسطین در ذهنیت جوامع مسلمان و به سمت فراموشی راندن آن است. ۱۳۹۹/۰۳/۰۲
۱۵. رهبر انقلاب: نظر ما نسبت به مسائل فلسطین روشن و واضح است. ما راه حل فلسطین را نابودی رژیم اسرائیل می‌دانیم. ۱۳۷۰/۰۵/۲۸
۱۶. رهبر انقلاب: هدف مبارزه برای آزادی فلسطین، آزادی همه‌ی سرزمین فلسطین -از بحر تا نهر- و بازگشت همه‌ی فلسطینیان به کشور خویش است. ۱۳۹۹/۰۳/۰۲
۱۷. نگاه کنید به : سامح عوده (۲۰۲۲/۸/۷)، "اقتلوهم جميعا حتى الرُضْع منهم" .. الجذور الفكرية لعقيدة الإبادة الصهيونية"، www.aljazeera.net/midan/reality/politics/2022/8/7

کتابنامه

- البدیری، موسی، (١٩٩٥)، «الفلسطينيون بين الهوية القومية والهوية الدينية»، مجله الدراسات الفلسطينية العدد ٢١ شتاء ١٩٩٥.
- ابوفخر، صقر، (٢٠٢٢)، تحولات النخبة الفلسطينية: مراجعات فی التاريخ والهوية، بيروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
- أبو هنية، حليمه، (٢٠١٦)، «مراحل تشكل وعی الهوية عند الفلسطينيين»، شؤون فلسطينية، منظمة التحرير الفلسطينية - مركز الأبحاث، فلسطين، دون مجلد، العدد ٢٦٥.
- الشریف، ماهر، (٢٠٠٣)، «القضية الفلسطينية فی الكتابة التاريخية العربية هل هناك حاجة إلى تأريخ جديد؟»، مجله الدراسات الفلسطينية، المجلد ١٤، العدد ٥٥.
- الأمم المتحدة، أصول مشكلة فلسطين وتطورها الجزء الخامس (٢٠٠٠ - ١٩٨٩)، المنشور للجنة المعنية بممارسة الشعب الفلسطيني لحقوقه غير القابلة للتصرف، وتحت توجيهها.
- بيست جمله از رهبر انقلاب درباره فلسطين: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45701>
- برنامج القضية الفلسطينية، الشبكة الدولية للقضية الفلسطينية، <https://ardd-jo.org>،
- جوانب الصراع العربي الإسرائيلي ومجالاته: <https://www.aljazeera.net/2004/10/03/>
- خطاب ياسر عرفات، رئيس اللجنة التنفيذية لمنظمة التحرير الفلسطينية القائد العام لقوات الثورة الفلسطينية فی الجمعية العامة للأمم المتحدة، بمناسبة انعقاد الدورة الخاصة لمناقشة القضية الفلسطينية فی ١٩٨٨/١٢/١٣ فی جنيف: <https://www.palestine-studies.org/ar/node/1652211>
- سعيد، إدوارد، (١٩٨٠)، القضية الفلسطينية والمجتمع الأميركي، لبنان، بيروت، دار النشر: مؤسسة الدراسات الفلسطينية.
- صفاتاج، مجيد، دانشنامه فلسطين، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامي، ١٣٨٦، ج ٣.
- عبدالصمد، زياد، (٣ أيلول ٢٠٢٢)، «اثر التطورات الاقليمية والدولية على القضية الفلسطينية»، <https://www.annd.org/ar/publications/details>
- عجوة، إبراهيم، (٢٠١٠/٤/٢٢)، «الهوية الوطنية الفلسطينية بين التكريس والتخليع»، <https://www.aljazeera.net/opinions/2010/4/22>
- غيث، حاتم، (٢٠١٧)، « قضية فلسطين وإشكالية التاريخ»، <https://www.aljazeera.net/blogs/2017/7/26>
- قطعنامه ١٨١ مجمع عمومي سازمان ملل متحد: <https://documents-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/PDF/NR003888.pdf?OpenElement>
- من النهر إلى البحر.. كيف يهز ثوابت السياسة الأميركية؟ <https://www.aljazeera.net/politics/2023/11/25/>
- موقع رسمي منظمة التحرير الفلسطينية: <https://www.plo.ps/ar>

سیر تحول در مفهوم آرمان فلسطین (حمیدرضا اکبری) ۲۳

موقع موسوعه القوانين و احکام المحاکم الفلسطینیة / <https://maqam.najah.edu/legislation/11/>

میثاق حركة المقاومة الإسلامية (حماس) - فلسطین: <https://www.palquest.org/ar/historictext/9672>

The Question of Palestine and the General Assembly :

<https://www.un.org/unispal/data-collection/general-assembly/>

<https://www.palestinechronicle.com/what-is-the-palestinian-cause/>

Gilroy, Paul,(1993), The Black Atlantic, Cambridge, Mass: Harvard university Press,1993, pp.1-40.

Charteris-Black. J. (2004). **Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis**. New York: Palgrave MacMillan.

